

DOI: [10.32702/2307-2105-2019.10.43](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.10.43)

УДК 334.716:332.15

*Ю. В. Масюк,
к. е. н., доцент, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID: 0000-0001-6445-806X
В. С. Качур,
студентка групи МгФБС-1-18,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID: 0000-0001-5576-3847*

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТА ПІДХОДИ ДО ЇЇ ОЦІНКИ

*Yu. V. Masyuk
PhD in Economics, associate professor, professor of finance, banking and insurance
Dnipro State Agrarian and Economic University
V. S. Kachur
student of the MGFBS-1-18 group,
Dnipro State Agrarian and Economic University*

ECONOMIC ESSENCE OF BUSINESS ACTIVITY OF ENTERPRISES AND APPROACHES TO ITS EVALUATION

В статті досліджено аналіз теоретичних досліджень та підходів щодо визначення сутності поняття «ділова активність підприємства» та показників, що її характеризують. Виділено десять класифікаційних ознак ділової активності за: масштабом охоплення; змістом оцінюваних об'єктів; стадіями життєвого циклу підприємства; ступенем відношення до суб'єкта господарювання; сферою діяльності; часовим аспектом; горизонтами планування; ступенем реальності; спрямованістю; рівнем активності. На основі проведених досліджень визначено, що ділову активність слід розглядати як системну характеристику діяльності підприємства. Ділова активність визначає результат усієї господарської і фінансово-економічної діяльності, отриманий під дією внутрішніх і зовнішніх факторів, які формують положення підприємства на ринку, його економічний потенціал та фінансове благополуччя. Досліджено, що система показників інформаційного забезпечення аналізу ділової активності формується із зовнішніх і внутрішніх джерел. Основними зовнішніми джерелами є дані державної статистики, матеріали, опубліковані у спеціальних галузевих або загальноекономічних журналах, каталоги, довідники, електронна мережа Інтернет, послуги консалтингових фірм тощо, а внутрішніми – дані фінансового та управлінського обліку підприємства, фінансової звітності підприємства.

The article investigates the analysis of theoretical studies and approaches to determine the essence of the concept of "business activity of the enterprise" and the indicators that characterize it. There are ten classification indicators of business activity: scale of coverage; the content of the objects

being evaluated; stages of the enterprise life cycle; the degree of relation to the entity; field of activity; time aspect; planning horizons; the degree of reality; focus; activity level. On the basis of the conducted researches it is determined that business activity should be considered as a systematic characteristic of activity of the enterprise.

In modern conditions, business activity of enterprises in the mobilization of internal resources of economic growth and activity in the external economic environment are distinguished. Internal activity is expressed in the increase of economic potential of enterprises or increase in the efficiency of its use.

Analysis and evaluation of internal business activity is carried out in quantitative and qualitative dimensions. Quantitative parameters of estimation of business activity are expressed by dynamics of synthetic and analytical indicators of production and financial activity of enterprises. In the practice of analytical work, it is advisable to group these indicators: by absolute and relative values of growth relative to the baseline or plan, the efficiency of use of production resources and capital.

Information support for the analysis of business activity is a process of continuous targeted selection of relevant informative indicators necessary for the assessment, planning and preparation of effective and operational management decisions on all aspects of financial and economic activity of the enterprise.

It is researched that the system of indicators of information support of business activity analysis is formed from external and internal sources. The main external sources are data of national statistics, materials published in special sectoral or general economic magazines, catalogs, directories, electronic Internet, consulting firms, etc., and internal - financial and management accounting of the enterprise, financial statements of the enterprise.

Ключові слова: *аналіз; ділова активність; фактор; оцінка; показник; підприємство; ресурс; середовище.*

Keywords: *analysis; business activity; factor; estimation; indicator; enterprise; resource; environment.*

Постановка проблеми. В умовах євроінтеграційних процесів та посилення міжнародних економічних зв'язків перед вітчизняними підприємствами постає ціла низка питань, що потребують узгодження зі світовою практикою управління господарською діяльністю. Одним з таких питань є ділової активності підприємства, значення якої полягає у формуванні економічно обґрунтованої оцінки ефективності використання ресурсів підприємства та у виявленні резервів їх підвищення з метою прийняття виважених оперативних управлінських рішень та формування стратегії розвитку. В контексті важливості об'єктивної оцінки ділової активності невідкладною стає розробка методичних і організаційних засад аналітичної системи, яка б стала засобом формування релевантної інформації для прийняття управлінських рішень щодо формування, раціональності розміщення та ефективності використання ресурсів підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем ділової активності, як комплексної характеристики ефективності функціонування підприємств, займалося багато вітчизняних та зарубіжних вчених. Значну увагу питанням обґрунтування економічної сутності ділової активності підприємства та методики її аналізу приділено у працях провідних зарубіжних і вітчизняних науковців сучасності, а саме: Анісімова О.М., Беляєвський І.К., Донцова Л.В., Кірейцев Г.Г., Коваленко Л.О., Ковальов В.В. Куриленко Т.П., Мельник А.Є., Мешкова Н.Л., Негашев Е.В., Нікіфорова Н.А., Ремньова Л.М., Сорокопуд О.О., Ткачук Г.Ю., Хелферт Е., Цал-Цалко Ю.С., Шеремет А.Д. та інші.

Відаючи належне науковим напрацюванням сучасних вчених, слід відзначити, що теоретичні, методичні та організаційні питання ділової активності висвітлені недостатньо повно і потребують подальших наукових розробок.

Формулювання цілей статті. Метою статті є проведення аналізу підходів до визначення сутності поняття «ділова активність підприємства» та підходів щодо її оцінки.

Виклад основного матеріалу. За сучасних умов суб'єкти господарювання повинні підвищувати ефективність діяльності, що сприятиме покращенню стану національного господарства в цілому. Економічна нестабільність викликає необхідність прийняття раціональних і зважених управлінських рішень та оцінки впливу на середовище функціонування підприємств. Для цього суб'єктам господарювання необхідно шукати оптимальне поєднання наявних економічних ресурсів з обсягом благ, що виробляються за їх участю.

Виникнення і розвиток поняття ділової активності діалектично зумовлене та практично виправдане, оскільки загалом відображає сутність змін в економіці, за яких гостро постає потреба зіставлення розмірів вкладених ресурсів з результатами їх використання, що пов'язане з фінансовим станом суб'єктів господарювання. Ділова активність зазнала якісних змін у процесі розвитку світового господарства, ринкової економіки та підприємництва. Останнє здійснюється в умовах ділових ризиків, які викликали необхідність корегування окремих аспектів діяльності. Дослідження ділової активності є досить важливим та актуальним, особливо на сучасному етапі розвитку економіки України. Від об'єктивності та точності оцінки ділової активності підприємства залежить якість важливих управлінських рішень, які дають змогу не пристосовуватися до змін на ринку, а активно реагувати на відповідну мінливу ситуацію.

Незважаючи на значну увагу, яка приділяється вченими діловій активності недостатньо з'ясованим залишається питання її теоретичної сутності. Дослідження за цим науковим напрямком свідчать про існування декількох підходів до розкриття сутності «ділова активність»: соціологічний підхід, широкому і вузькому сенсі та фінансовому аспекті.

Соціологічний підхід до трактування поняття ділової активності полягає у тому, що вона визначається як сукупність дій, що сприяють економічному росту підприємства на основі погодженого розвитку її складових у гармонії із зовнішнім середовищем. Теоретична позиція більшості фінансових аналітиків полягає в тому, щоб дати характеристику категорії «ділова активність» стосовно підприємства. На думку Т. П. Куриленка, ділову активність підприємства можна визначити як мотивований на макро- та мікрорівні процес управління ефективністю господарської діяльності суб'єктів економічних відносин, спрямований на забезпечення його розвитку, збільшення трудової зайнятості й ефективне використання всіх видів ресурсів з метою досягнення ринкової конкурентоспроможності й формування сучасного інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів ринкових відносин і національної економіки в цілому [7].

В. В. Ковальов визначає ділову активність в широкому сенсі як весь спектр зусиль, спрямованих на просування фірми на ринках продукції, праці, капіталу. В аналізі фінансово-господарської діяльності цей термін розуміється в більш вузькому сенсі – як поточна виробнича і комерційна діяльність підприємства [5]. Важко погодитися з таким вузьким спектром з огляду на те, що ділова активність підприємств проявляється і у динамічності розвитку, досягнення поставлених цілей, ефективному використанні економічного потенціалу, розширенні ринків збуту своєї продукції.

Дослідники Л. В. Донцова і Н. А. Никифорова відзначають, що ділова активність у фінансовому аспекті проявляється передусім у швидкості обороту коштів [3]. Деякі автори замінують сутність ділової активності показниками, які її характеризують. Відтак, О. В. Єфімова та М. В. Мельник в якості аналізу ділової активності ілюструють операційний цикл господарюючого суб'єкта [8]. Інші дослідники мають дещо іншу точку зору. На думку С. В. Юркова, показники ділової активності дозволяють визначити ефективність використання коштів підприємства. Перевагою цього визначення вважаємо його стислість. Проте воно не дає найбільш повну характеристику аналізованій категорії ділової активності.

Основними цілями оцінки ділової активності підприємства є здійснення ефективних управлінських рішень з метою забезпечення сталого розвитку та підвищення конкурентоспроможності в умовах ринкового середовища.

Вона є одним із головних індикаторів об'єктивної, своєчасної та всебічної оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства. Ділова активність охоплює найважливіші сфери життєдіяльності підприємства, а саме виробництво, фінанси, маркетинг, тому дає можливість оцінити внутрішню та зовнішню ефективність її організації [1].

Щодо поняття «ділова активність підприємства» немає єдиного підходу, тому в таблиці 1 наведемо значення цього терміна різними вітчизняними і зарубіжними науковцями.

Зазначені вчені розглядали питання сутності ділової активності, показників, що її характеризують, та порядку їх визначення, особливостей оцінки ділової активності та її рівнів тощо.

Таблиця 1.

Аналіз підходів до визначення поняття «ділова активність підприємства»

Автор	Сутність категорії
Анісімова О.М. [1]	Ділова активність охоплює найважливіші сфери життєдіяльності підприємства, а саме виробництво, фінанси, маркетинг, тому дає можливість оцінити внутрішню та зовнішню ефективність.
Беляєвський І. К. [2]	Ділова активність – це ринкове явище, що характеризується кількістю і обсягом угод, їх динамікою, станом і наповненістю портфеля замовлень.
Кірейцев Г.Г. [4]	Ділова активність – це процес вибору оптимального співвідношення між наборами економічних ресурсів та окремо між обсягами виробництва і різноманітних продуктів за допомогою цих ресурсів.
Коваленко Л.О., Ремньова Л.М. [6]	Ділова активність – це комплексна характеристика, яка втілює різні аспекти діяльності підприємства і визначається такими критеріями, як місце підприємства на ринку, репутація, інноваційно-інвестиційна діяльність, конкурентоспроможність.
Ткачук Г.Ю. [10]	Ділова активність – це економічна категорія, яка характеризує економічну діяльність підприємства з позицій внутрішніх його змін і виявляється через зміну її

	інтенсивності у часі.
Хелферт Е. [11]	Ділова активність характеризує наскільки ефективно менеджери використовують активи, довірені їм власниками
Цал-Цалко Ю.С. [12]	Ділова активність підприємства формується за рахунок внутрішньої і зовнішньої ефективності. Внутрішня ефективність забезпечується організацією господарської діяльності, зовнішня – найкращим асортиментом готової продукції, товарів, робіт і послуг.
Шеремет А.Д. [13]	Ділова активність означає зусилля, яких підприємство докладає для виходу на ринок продукції, праці, капіталу, а під час аналізу фінансово-господарської діяльності цей термін застосовується для характеристики поточної виробничої і комерційної діяльності.

Важко не погодитися з твердженням Н.Л. Мешкової, що з позиції необхідності удосконалення управління діловою активністю у сучасних посткризових умовах функціонування ділової активності підприємства можна визначити як процес щодо забезпечення досягнення цілей розвитку підприємства у сфері виробництва і реалізації продукції, який включає такі основні етапи, як: 1) вивчення змін у зовнішньому оточенні підприємства і своєчасне реагування на них дієвими заходами; 2) забезпечення ефективності основного виду діяльності на основі скорочення операційних витрат і підвищення рентабельності виробництва; 3) створення конкурентних переваг підприємства на ринках товарів на основі впровадження нових технологій, задоволення попиту споживачів відповідно до їх потреб у різні проміжки часу [9].

Необхідною умовою якісної розробки методичних положень аналізу ділової активності є її науково обґрунтована класифікація. На підставі дослідження існуючих точок зору пропонуємо виділити десять класифікаційних ознак ділової активності, за якими будуть визначитися її види (табл. 2).

Таблиця 2.
Класифікація ділової активності

Класифікаційна ознака	Види ділової активності
За масштабом охоплення	У країні; У регіоні; У галузі; На підприємстві.
За змістом оцінюваних об'єктів	Фінансова; Операційна; Інвестиційна; Інноваційна; Ринкова; Організаційно-управлінська.
За стадіями життєвого циклу підприємства	На етапі створення; На етапі первісного здійснення діяльності; На етапі активного зростання; На етапі «зрілості»; На етапі «старіння».
За ступенем відношення до суб'єкта господарювання	Внутрішня; Зовнішня.
За сферою діяльності	Основного виду діяльності; Інших видів діяльності.
За часовим аспектом	Ретроспективна; Поточна; Прогнозна.
За горизонтами планування	Тактична; Стратегічна.
За ступенем реальності	Реальна; Потенційна.
За спрямованістю	Інтегральна; Локальна.
За рівнем активності	Достатній; Задовільний; Незадовільний.

Загалом ділова активність визначає результат усієї господарської і фінансово-економічної діяльності, отриманий під дією різних факторів, які розглянуті на рисунку 1, а також впливає на нього.

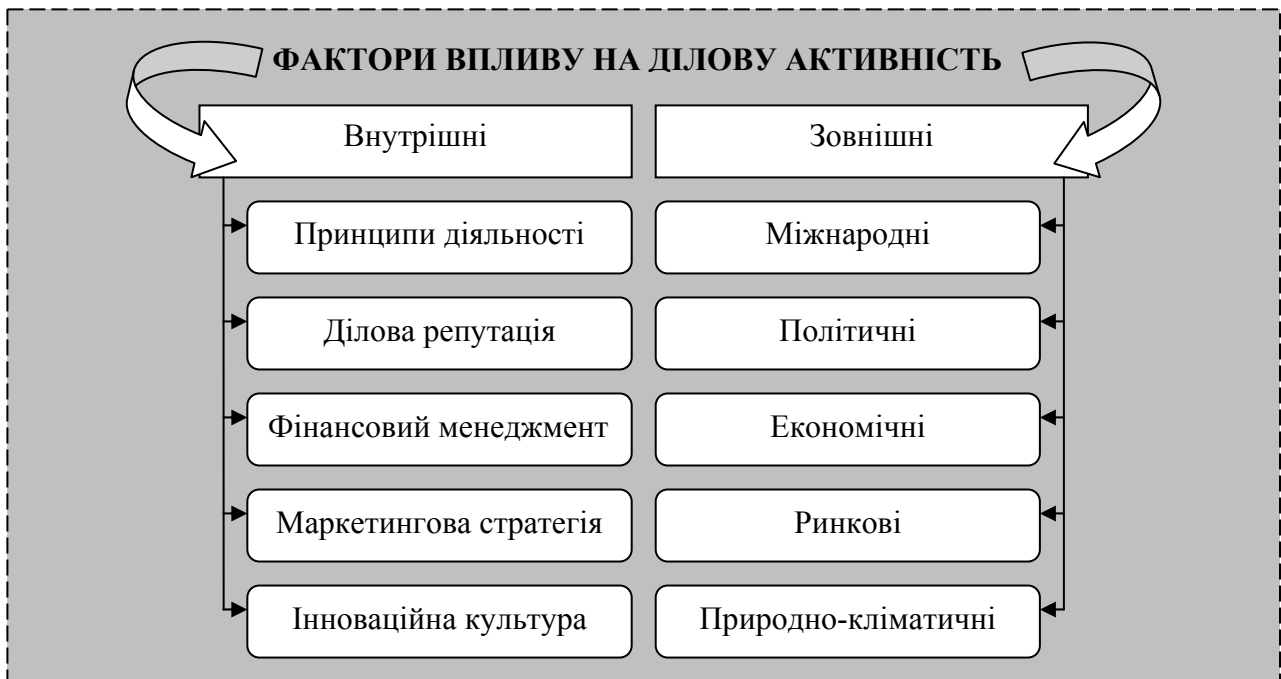

Рис. 1. Фактори, що впливають на ділову активність підприємств

Зовнішні та внутрішні фактори формують бізнес-середовище, яке фактично визначає положення підприємства на ринку, його економічний потенціал та фінансове благополуччя.

Отже, ділова активність суб'єкта господарювання виступає індикатором розвиненості відносин, проявом прозорості діяльності, відкритості бізнес процесів, свідченням дієвості та дотримання законодавчих і нормативно-правових норм, наслідком ефективного управління.

В сучасних умовах виділяють ділову активність підприємств щодо мобілізації внутрішніх ресурсів економічного зростання та активність у зовнішньому економічному середовищі. Внутрішня активність виражається у зростанні економічного потенціалу підприємств чи підвищенні ефективності його використання.

Аналіз і оцінку внутрішньої ділової активності здійснюють у кількісному і якісному вимірах. Кількісні параметри оцінки ділової активності виражені динамікою синтетичних і аналітичних показників виробничо-фінансової діяльності підприємств. У практиці аналітичної роботи доцільно ці показники групувати: за абсолютними та відносними значеннями приросту щодо базового рівня чи щодо плану, за ефективністю використання виробничих ресурсів і капіталу. Найбільш загальну систему показників кількісної оцінки ділової активності наведено у таблиці 3.

Таблиця 3.

Система показників кількісного виміру ділової активності

Показники динаміки кількісних змін	Показники ефективності використання ресурсів і капіталу
1. Обсяг реалізації продукції.	1. Рентабельність вкладеного капіталу.
2. Обсяг валового доходу.	2. Рентабельність виробничого капіталу.
3. Обсяг чистого прибутку.	3. Рентабельність продукції.
4. Вартість основних засобів.	4. Продуктивність праці працівників.
5. Обсяг виробничих запасів.	5. Середня заробітна плата працівників.
6. Кількість працюючих.	6. Матеріаломісткість продукції.
7. Приріст валюти балансу.	7. Віддача основних засобів.
8. Приріст власного капіталу.	8. Граничний рівень витрат.
9. Обсяг реальних інвестицій.	9. Рентабельність реальних інвестицій.

Інформаційне забезпечення аналізу ділової активності являє собою процес безперервного цілеспрямованого підбору відповідних інформативних показників, необхідних для здійснення оцінки, планування й підготовки ефективних і оперативних управлінських рішень за всіма аспектами фінансово-господарської діяльності підприємства. Система показників інформаційного забезпечення аналізу ділової активності формується із зовнішніх і внутрішніх джерел. Основними зовнішніми джерелами є дані державної статистики, матеріали, опубліковані у спеціальних галузевих або загальноекономічних журналах, прайси, каталоги, довідники, електронна мережа Інтернет, послуги консалтингових фірм тощо, а внутрішніми – дані фінансового та управлінського обліку підприємства, фінансової звітності підприємства.

Висновки і перспективи подальших розвідок.

Підсумовуючи можна сказати, що ділова активність підприємств – це узагальнене комплексне поняття, яке виражається через систему кількісних і якісних взаємопов'язаних економічних характеристик.

За економічним змістом ділову активність підприємств можна розглядати як у широкому, так і вузькому значеннях. У широкому розумінні вона означає весь спектр зусиль підприємства, спрямованих на просування на ринках продукції, праці, капіталу. Неоднозначність та відсутність єдиного тлумачення поняття «ділова активність» викликають різноманітність аналітичних підходів.

В ході дослідження виділено десять класифікаційних ознак ділової активності за: масштабом охоплення; змістом оцінюваних об'єктів; стадіями життєвого циклу підприємства; ступенем відношення до суб'єкта господарювання; сферою діяльності; часовим аспектом; горизонтами планування; ступенем реальності; спрямованістю; рівнем активності.

Подальші наукові дослідження будуть направлені на дослідження факторів впливу на управління діловою активністю підприємств.

Література.

1. Анісімова О.М. Аналіз ділової активності підприємства як системна оцінка ефективності використання власних ресурсів. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2013. № 2. С. 19-24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/piprp_2013_2_6 (дата звернення: 26.09.2019).
2. Беляєвський І.К. Статистика ринку товарів і послуг. Київ: Фінанси, 2003. 456 с.
3. Донцова Л.В., Никифорова Н.А. Анализ финансовой отчетности: учебник - 5-е изд., перераб. и доп. Москва: Дело и Сервис, 2007. - 368 с.
4. Кірейцев Г.Г. Фінансовий менеджмент : [навч. посібник]. Київ: ЦУЛ, 2002. 496 с.
5. Ковалев В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры. Москва: Финансы и статистика, 2006. 560 с.
6. Коваленко Л.О. Ремньова Л.М. Фінансовий менеджмент [навч. пос.]. 3-тє вид., випр. і доп. Київ: Знання, 2008. 483 с.
7. Куриленко Т.П. Теоретичні аспекти визначення ділової активності. URL: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu/Ekon/2009_6/6.pdf. (дата звернення: 30.09.2019).
8. Мельник А.Є., Сорокопуд О.О. Аналіз дебіторської заборгованості URL: http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2010/Economics/63069.doc.htm (дата звернення: 30.09.2019).
9. Мешкова Н.Л. Економічна сутність ділової активності промислового підприємства. *Вісник економічної науки України*. 2013. № 1. С. 105-108.
10. Ткачук Г.Ю. Оцінка ділової активності підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2015. Вип. 13. Ч. 4. С. 88-90.
11. Хелферт Э. Техника финансового анализа / пер. с англ. под ред. Л.П. Бельых – Москва: Аудит, ЮНИТИ, 1996. 663 с.
12. Цал-Цалко Ю.С. Фінансовий аналіз: [підручник]. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 566 с.
13. Шеремет А.Д., Негашев Е.В. Методика финансового анализа. Москва: НИЦ Инф-ра-М, 2013. 208 с.

References.

1. Anisimova, O.M. (2013), "Analysis of business activity of the enterprise as a systematic assessment of the efficiency of using its own resources", *Problemy i perspektyvy rozvytku pidpryemnytstva*. [Online], vol. 2, pp. 19-24, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/piprp_2013_2_6 (Accessed 26 September 2019).
2. Beliaievsk'kyj, I.K. (2003), *Statystyka rynku tovariv i posluh* [Market statistics for goods and services], Finansy, Kyiv, Ukraine.
3. Dontsova, L.V. and Nykyforova, N.A. (2007), *Analiz finansovoj otchetnosti* [Financial statement analysis], 5th ed, Delo i Servis, Moscow, Russia.
4. Kirejtsev, H.H. (2002), *Finansovyj menedzhment* [Financial management], TsUL, Kyiv, Ukraine.
5. Kovalev, V.V. (2006), *Finansovyj analiz: metody i procedury* [Financial analysis: methods and procedures], Finansy i statistika, Moscow, Russia.
6. Kovalenko, L.O. and Remn'ova, L.M. (2008) *Finansovyj menedzhment* [Financial management], 3rd ed, Znannia, Kyiv, Ukraine.
7. Kurylenko, T.P. "Theoretical aspects of determining business activity", [Online], available at: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu/Ekon/2009_6/6.pdf. (Accessed 30 September 2019).
8. Mel'nyk, A.Ye. and Sorokopud, O.O. "Accounts receivable analysis", [Online], available at: http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2010/Economics/63069.doc.htm (Accessed 30 September 2019).
9. Mieshkova, N.L. (2013), "Economic essence of business activity of industrial enterprise", *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, vol. 1, pp. 105-108.
10. Tkachuk, H.Yu. (2015), "Assessment of business activity of the enterprise", *Naukovyj visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky*, vol. 12, no. 4, pp. 88-90.
11. Helfert, Je. (1996), *Tehnika finansovogo analiza* [Financial Analysis Technique], Audit, JuNITI, Moscow, Russia.
12. Tsal-Tsalko, Yu.S. (2008), *Finansovyj analiz* [Financial analysis], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
13. Sheremet, A.D. and Negashev, E.V. (2013), *Metodika finansovogo analiza* [The method of financial analysis], NIC Inf-ra-M, Moscow, Russia.